

Uwe Kaufmann

Fagordbøger: Ideal og pragmatik

1. Indledning

Det er en god ting at diskutere, hvad der kan forventes af en tilfredsstillende fagordbog. Karin Balsgart har i sin artikel Fag, faglighed og fagordbøger, *Hermes 10*, 1993, fremsat nogle teoretiske synspunkter herom, og på grundlag af dette kritiseret nogle eksisterende fagordbøger. Det viser sig, at der ikke er synderlig god overensstemmelse mellem teori og praksis. Jeg forsøger at vise, at denne diskrepans ikke kun skyldes en formodet ringe indsats af ordbogsforfatterne, men i høj grad også mangler ved Karin Balsgart teser.

Min hovedindvending er især rettet mod den tese, hvori det påstås, at en fagordbog i første række er en sproglig formidler og dernæst eventuelt leksikalsk oplysende. Denne anskuelse kan jo ikke tilgodese en anden væsentlig gruppe af fagordbøger, der er konciperet til i første række at tjene fagligt oplysende forhold og endvidere indeholder lingvistiske oplysninger.

I Karin Balsgarts artikel hævdes det, at fx Genteknologisk Ordbog er kritiseret på bogens egne præmisser. Det er den ikke, fordi forfatteren søger at presse bogen, der er designet efter et helt andet koncept, ind i sit eget teoretiske mønster.

KB's artikel som helhed har en vis appel til mig som ordbogsforfatter, og specielt naturligvis den del af artiklen, som omhandler Genteknologisk Ordbog, som er udkommet hos GAD i 1992 og forfattet af undertegnede og Henning Bergenholtz.

Her i min indledning vil jeg nøjes med at pege på, at KB i sin ditto giver et overbevisende billede af, hvor subjektivt - og af gode grunde - det er, at beskrive hvilke kvaliteter en tilfredsstillende fagordbog skal have.

2. Konceptionen af Genteknologisk Ordbog og dens brugergruppe

I international sammenhæng vil molekylærbiologiske artikler skrevet af fagfolk til fagfolk meget tit - som det også er tilfældet med andre naturvidenskaber - være skrevet på engelsk. Selv om sprogforskere sikkert har

mange indvendinger mod vores noget sjuskede omgang med sproget, er det ikke særlig problematisk at forstå hinanden.

Anderledes vanskeligt bliver det, når fagfolk vil/skal gøre sig forståelige overfor andre faggrupper, bestående af personer, som jeg ikke vil kalde hverken fagfolk eller lægfolk. Eksempelvis kan det dreje sig om medarbejdere i den offentlige og private sektor med uddannelser indenfor farmaci, teknik, biologi, medicin etc., men uden specielt kendskab til molekylærbiologi.

Folk i denne kategori skal, når de kommer i berøring med genteknologiske problemstillinger (og det er der faktisk en del, der gør) kunne forstå danske såvel som engelske tekster. Desuden skal de ikke sjældent udarbejde responsa eller på anden måde formidle viden/synspunkter til enten kollegaer i samme "halvfaglige gruppe" eller til lægfolk.

En speciel gruppe lægfolk er studerende, der inden for en bestemt tidsramme avancerer fra at være lægfolk til optagelse enten i gruppen af "halvfagfolk" eller i visse tilfælde til fagfolk. Ellers opfatter jeg lægfolk som personer med en viden om molekylærbiologi, der ikke overstiger den, der kan erhverves i gymnasiets naturfaglige og matematisk-fysiske grene. Hermed er det underforstået, at mange journalister og politikere samt disses rådgivere hører til gruppen af lægfolk. Med den foreliggende bog har vi ønsket at konstruere et stykke værktøj til "halvfagfolk" og visse grupper lægfolk, der kan sammenlignes med et kombinationsværktøj af god kvalitet, dvs er anvendelig i mange sammenhænge, men ringere til specialfunktioner end specialværktøj.

En vigtig faktor for os var tidsfaktoren. Hvad nytter det, at skulle bruge et værktøj nu, når man ikke kan få fat i det? Vi bestemte os til, at udarbejdelsen af Genteknologisk Ordbog ikke måtte vare mere end halvandet, højst to år. Vi end ikke skelede til at ville lave en ordbog, hvor fx bare en perfekt indsamling af lemmata ville kunne vare fem-seks år. Vi var godt klar over, at vi mistede "noget kvalitet" undervejs.

Som eksempel herpå kan nævnes fonetiske angivelser (som helt mangler) og grammatiske angivelser (som ikke er udarbejdet under hensyntagen til nogen dansk eller engelsk teknisk ordbogsgrammatik). Uden at ville støde nogen kan man sige, at i den molekylærbiologiske branche forekommer det de implicerede mere interessant at gå i laboratoriet end at sidde og diskutere, om fx *operon* er fælleskøn eller intetkøn.

For indeværende findes der ikke en anerkendt dansk - ejheller en engelsk - molekylærbiologisk nomenklatur. På lang sigt går dette naturligvis ikke; nogle interesserede blandt os må sammen med sprogfolk

sanere vores “bøllesprog”, i hvilket fx udtrykket *blotte* hverken fremkalder løftede øjenbryn eller rødmen, men betyder en flytning af nukleinsyrer på en bestemt måde.

Nogle vil måske mene, at et projekt som Genteknologisk Ordbog dermed havner mellem flere stole. Lad så være. Der sidder man nogle gange bedre, end hvis der slet ingen stole var. Man kan i det mindste læne sig til stolebenene.

3. **Betragtninger over nogle overordnede kritiske bemærkninger af KB**

I artiklen af KB er væsentlige og mindre væsentlige indvendinger behandlet i flæng. Det er der intet i vejen med. Jeg vil imidlertid kun forholde mig til det mere principielle i KB's kritik. Dermed være ikke sagt, at der ikke er et par perler i småtingsafdelingen. De vil blive diskuteret i en arbejdsgruppe til udarbejdelse af et dansk nomenklaturforslag for biokemi og genetik (Kaufmann/Nørby/Bergenholtz, under forberedelse).

KB er ikke enig i, at der i fagordbøger bør være faglige indledninger. Hun går så vidt, at hun mener, at fagordbøger skal være mere ordbog end leksikon, hovedsageligt med et sprogligt sigte for øje. Hvis der i det hele taget er en faglig indledning, måtte den i vores tilfælde være på engelsk.

Til det første kan jeg nøjes med at henvise til brugergruppen, som den er beskrevet ovenfor og i Genteknologisk Ordbog: Den er for folk, der ønsker oplysninger inden for det genteknologiske fagområde, og som yderligere - en ganske usædvanlig service i sådanne fagordbøger - kan få en række sproglige oplysninger.

Til det andet: **ENGELSK?** Ja, men bogen er jo skrevet til dansksprogede brugere!

En anden indvending fra KB's side er, at bogens artikler er uhomogene, for nogle steder er artiklerne korte, evt henvises brugeren til et andet sted i bogen, og andre steder er de lange. Hvad er vores forsvar for det? Det er vores valg ud fra en erfaring om, (1) at visse begreber er mere centrale end andre, og/eller (2) at artiklens faglige indhold bedre forklares i en større sammenhæng.

KB's bemærkninger om kollokationer og eksempler vil jeg kommentere under ét. Begge dele er ekstrakter af de tekster, som vi har benyttet som basis. Hvor der i teksten ikke var acceptable muligheder for valg af kollokationer, har vi undladt dem. Præcist det samme gælder for valget af eksempler: Ingen eksempler, når dem vi fandt var dårlige.

Jeg er ikke sikker på, at vores idé med kun at malke vores basismateriale (inklusive en engelsk og dansk frekvensanalyse) for brugbare og autentiske kollokationer og eksempler, giver os et optimalt udbytte. Rettere sagt, det er jeg efterhånden blevet mere og mere i tvivl om. Der ligger den konsekvens i fremgangsmåden, at vi ikke har påført det udvalgte eller det eventuelt opdigtede en slagside, men “hullerne” i kollokationer og eksempler er ikke kønne og umiddelbart indlysende.

Endnu en ting, vil jeg anføre i denne forbindelse. Under udarbejdelsen af manuskriptet, gik det først efterhånden op for mig, hvor vigtigt valget af eksempler er. Filterporene var for grove, og derfor er nogle af eksemplerne af for ringe kvalitet. På den anden side var vores tidsplan højt prioriteret, hvorfor en vægtning imellem en fornyet diskussion og nyredigering af eksemplerne og overholdelse af tidsplanen faldt ud til fordel for sidstnævnte.

Det er relevant, når KB peger på, at nogle opslagsord forekommer i ental og andre i flertal. Det er ganske almindeligt i de fagordbøger, som jeg kender til. Men det bliver det jo ikke bedre af. Det er nok lidt uigenemskueligt, hvorfor det falder mere eller mindre naturligt alt efter, hvilket univers man færdes i at vælge flertalsformen den ene gang og entalsformen den anden gang. Dette hænger sammen med, at visse begreber opfattes som klasse, andre derimod som enkelttilfælde. Jeg tror, det ville være hensigtsmæssigt fremover at bruge entalsformen for de enkelte lemmata, hvor dette er muligt.

KB giver udtryk for, at hun kunne påpege stribevis af dansk-baserede (skal det virkelig skrives med bindestreg på korrekt dansk?) forkerte ord-delinger. Dette forhold kæder hun sammen med, at der i Genteknologisk Ordbog i vejledningen står: Der bruges den amerikanske skrivemåde, hvor der foreligger forskelle til den britiske. Som eksempel er anført *labeling* (AmE) i stedet for *labelling* (BrE) og *color* i stedet *colour*. Hvad det amerikanske angår, er det almindeligt at anvende denne stavemåde, formodentlig fordi langt de fleste engelsksprogede publikationer er affattet sådan. Undtagelsen er naturligvis udgivelser skrevet af briterne selv.

4. Konklusion

Jeg har med interesse læst KB's generelle kritik af fagordbøger og specielt af Genteknologisk Ordbog. Af ovenstående ses, at visse kritikpunkter er værd at tage op til overvejelse. I andre tilfælde må jeg konstatere, at KB's synspunkter ikke harmonerer med min opfattelse. Specielt ikke den

opfattelse, at en fagordbog først og fremmest skal være en sproglig formidler. Og jeg kan heller ikke forlige mig med, at de encyklopædiske angivelser i ordbogsartiklerne og den faglige indledning i *Genteknologisk Ordbog* skulle være forfattet på engelsk, når nu den er konciperet til dansksprogede brugere. Men man kunne overveje at bringe den faglige indledning både på engelsk og på dansk, på lignende vis kunne man i den engelsk-danske del bringe encyklopædiske angivelser på dansk og i den dansk-engelske del på engelsk.

Ingen ordbog kan være uden fejl, heller ikke *Genteknologisk Ordbog* er et idealprodukt. Efter min mening opfylder den dog ganske mange af de målsætninger, som blev opstillet ved bogens konception og som til dels søger nye veje i fagleksikografien. Grundtanken er princippet om en enkeltfagsordbog som skal kunne bruges i flere helt forskellige grundsituationer.

KB er tilsyneladende tilhænger af en anden konception, som forudser en flerfagsordbog med oversættelse som den grundlæggende funktion. Den vil ikke være særligt relevant for fagfolk eller halvfagfolk (medicinere, farmaceuter osv). Også for oversættere vil der efter mit skøn være behov for slet ikke så få encyklopædiske angivelser. Derfor er jeg stadig tilhænger af konceptet fra *Genteknologisk Ordbog*, men ser med interesse frem til at erfare mere om KBs eget konstruktive forslag til et ordbogskoncept med samme meget brede målgruppe som *Genteknologisk Ordbog*.

Litteratur

Balsgart, Karin (1993): Fag, faglighed og fagordbøger. In: *Hermes* 10, 65-94.

Kaufmann, Uwe/Bergenholtz, Henning (1992): *Genteknologisk Ordbog dansk/engelsk - engelsk/dansk*. København: GADs Forlag.

Kaufmann, Uwe/Nørby, Søren/Bergenholtz, Henning: *Udkast til dansk biokemisk og genetisk nomenklatur*. Under forberedelse.

